

להט"ב ומיעוטים מיניים ומגדריים בחברה הערבית בישראל: מחקר פעולה לקראת הנעת שינוי חברתי ממצאי מחקר ארצי

תקציר מנהלות

חוקרת ראשית: סיגל גולדין

חוקר שותף: נאג'י דעאס

צוות מחקר מלווה: דן גר, אורי עייק

לציטוט:

גולדין סיגל ודעאס נאג'י (2022) להט"ב ומיעוטים מיניים ומגדריים בחברה הערבית בישראל:
מחקר פעולה לקראת הנעת שינוי חברתי. ת"א: המכון הישראלי לחקר מגדר ולהט"ב

דוח זה מסכם ממצאים ומסקנות ממחקר ארצי מקיף, הראשון מסוגו בארץ, שעסק במאפיינים, צרכים, חוויות, ותפיסות של להט"ב בחברה הערבית בישראל.

המחקר נערך במהלך שנת 2021 ע"י [המכון הישראלי לחקר מגדר ולהט"ב](#) - האגודה למען הלהט"ב, בשיתוף עם ארגון קהילת להט"ב ערבית בישראל: **בית-איל-מים | בית המים**.

המחקר מבוסס על שילוב מתודולוגיות כמותניות ואיכותניות, והשתתפו בו כ-167 חברות וחברי קהילת הלהט"ב הערבית בישראל, מכל הארץ, המייצגים את מגוון זהויות מגדריות ומיניות ומגוון מאפייני רקע סוציו-דמוגרפיים.

הנתונים שנאספו במחקר מהווים את מאגר הידע הרחב ביותר הקיים היום בנושא להט"ב ערבים בישראל, והם משמשים בימים אלה בתהליך תכנון ובנייה של תוכנית הקמת ארגון קהילת להט"ב ערבי עצמאי בישראל, **בית-איל-מים | בית המים**.

ממצאי ומסקנות המחקר מונגשים כאן לראשונה בשפה העברית לקהל הרחב, לחוקרות.ים, לארגוני ופעילי הקהילה, ואנו תקווה כי הנתונים הראשוניים שאספנו ישרתו קובעי מדיניות, אנשי מקצועות הרווחה והחינוך, ובעלי עניין שונים המעוניינים לקחת חלק בשינוי חברתי מטיב בנושאי להט"ב בחברה ערבית בישראל. דוח המחקר בשפה הערבית יפורסם בנפרד.

אנו מודים מקרב לב לחברות וחברי הקהילה שהתגייסו לפרויקט פורץ דרך זה, נחשפו ושיתפו בחוויות אישיות שלהם, הקדישו זמן ומאמץ להשתתפות בראיונות ובסקר, סייעו בהפצה ובגיוס משתתפים, ועזרו בדרכים רבות לפיתוח והשלמת המחקר. תודה מיוחדת לשותפינו הנדירים, שמעדיפים להישאר אנונימיים. לולא עזרתם של כל אלה, פרויקט זה לא היה אפשרי.

רן שלהבי

סיגל גולדין

מנכ"ל האגודה למען הלהט"ב בישראל

ראש המכון הישראלי לחקר מגדר ולהט"ב

להט"ב ומיעוטים מגדריים ומיניים בחברה הערבית בישראל: מחקר פעולה לקראת הנעת שינוי חברתי

ת ק צ י ר המחקר

מחקרים שנערכו בעולם בנושא קהילות להט"ב במדינות מוסלמיות וקהילות להט"ב ערביות במדינות שאינן מוסלמיות, מצביעים על מאפיינים, אתגרים, וצרכים ייחודיים של חברות וחברי הקהילה. מאפיינים וצרכים אלה נגזרים, לעיתים קרובות, ממיצובם הייחודי של חברות. הקהילה בתוך מרקם החיים החברתיים בקהילות מסורתיות ודתיות, או ממיצובם הייחודי כקבוצת מיעוט (להט"ב) בתוך קבוצת מיעוט (לאומית ערבית), או שניהם יחד. בישראל, לא נערך עד כה מחקר מקיף בנושא קהילת הלהט"ב הערבית, והמידע הקיים כיום לגבי נושאים בסיסיים הנוגעים ישירות לחייהן של חברות וחברי הקהילה, הוא מועט ומצומצם ביותר. נתוני רקע שנאספו כהכנה לפרויקט זה (עמדות הציבור הערבי בנושאי להט"ב ושיעורי שוהים מהחברה הערבית בהוסטלים ומסגרות חוץ-ביתיות ייעודיות לקהילת הלהט"ב) מאוששים את הנחת העבודה של המחקר: שהקהילה הערבית הגאה בישראל (מוסלמים, נוצרים, דרוזים) מתאפיינת בהתמודדות כפולה ולעיתים משולשת: כקבוצת מיעוט לאומי/דתי בישראל, כקבוצת מיעוט מגדרי-מיני בחברה הערבית, כקבוצת מיעוט לאומי/דתי בקהילת להט"ב בישראל. **מטרות המחקר:** (1) איסוף נתונים עדכניים באמצעות כלי מחקר כמותניים ואיכותניים, שיספקו הבנת עומק וידע עדכני אודות מצב קהילת הלהט"ב הערבית בישראל (מאפיינים, צרכים, אתגרים, גורמי סיכון ומקורות חוסן), (2) שיפור רמת הידע הקיים אודות גורמים מעכבים/תורמים לקידום שינוי חברתי בנושאים המשפיעים על חייהם של להט"ב בחברה הערבית בישראל, מנקודת מבטם של חברי.ות הקהילה עצמן. (3) הנגשת ידע ונתונים אלה לחברי.ות הקהילה, לפעילים וארגונים, ולבעלי ענין נוספים. **מתודולוגיה:** מחקר פעולה קהילתי, המבוסס על שילוב של סקירת ספרות, ראיונות עומק מובנים למחצה, ושאלון סקר ארצי. **ממצאים, מסקנות והמלצות:** להט"ב בחברה הערבית בישראל מתמודדים.ות עם קונפליקטים פנימיים (ברמת הפרט) ועם קונפליקטים ומתחים בין הפרט לסביבה הקרובה והמעגלים הרחוקים יותר. מעבר לחוויות משותפות המאפיינות את ההתמודדות של להט"ב באשר הם.ן, עם סוגיות שונות של זהות והגדרה עצמית, להט"ב בפוביה, ועוד ; **האתגרים והקשיים עמם מתמודדים.ות להט"ב בחברה הערבית בישראל מוגדרים ע"י מאפיינים ייחודיים, הכוללים: (א) שכיחות גבוהה ועצימות גבוהה של חשיפה ללהט"ב בפוביה גלויה, בכל מעגלי הקיום**

החברתי, לרבות אלימות פיזית ומילולית המהוות גורם סיכון ממשי עבור חברותי. הקהילה, וביתר שאת עבור הצעירים.ות; (ב) התמודדות עם מצבי מצוקה ודחק בעצימות גבוהה, כאשר שיעורים גבוהים מהמשתתפים.ות דיווחו כי הזהות המינית/מגדרית שלהם היא מקור למצוקה, סבל, בושה ואשמה עבורם (ג) בחירה בחיים בארון, המלווים בחוויות של פחד, בדידות, תחושת חוסר שייכות, בלבול וחוסר אונים; (ד) פגיעות כלכלית, בעיקר בקרב: צעירים עד גיל 30, נשים, ואנשים על הקשת הטרונסית (ה) נגישות נמוכה עד לא קיימת למשאבים כגון שירותי ייעוץ ורווחה, מידע בסיסי על זכויות, רשתות של ארגוני להט"ב, רשתות חברתיות של פעילים.ות ועוד, הקיימים והנגישים עבור מרבית האוכלוסייה הלהט"בית דוברת העברית בישראל. **יחד עם זאת, הממצאים מצביעים גם על מקורות חוסן ועוצמה בקהילה, ועל רצון אמיתי לחולל שינוי. למשל, רבים.ות הזדהו עם היגדים חיוביים הנוגעים לזהותם המינית/מגדרית (למשל: 56% הזדהו עם ההיגד 'רוב הזמן אני גאה להיות מי שאני מבחינת הזהות המינית/מגדרית שלי'), ורובם המכריע דיווחו כי הם.ן רואים.ות חשיבות רבה בשינוי המצב הקיים . המצב המורכב המשתקף מנתוני המחקר הוא של קהילה החווה את הזהות המינית/מגדרית כנדבך חשוב בחיים, כאשר זהות זו כרוכה באופן אינהרנטי במצוקות וקשיים משמעותיים. חברי.ות הקהילה מביעים צורך ברור בשינוי המצב הקיים וגם נכונות לקחת חלק בהנעת השינוי (למרות שחלק ניכר מהקהילה, בעיקר המבוגרים יותר, פסימיים ואינם מאמינים בהיתכנות הריאלית של שינוי). ממצאי המחקר הנוגעים לצורות העזרה ולמענים אותם מעדיפים.ות חברי.ות הקהילה מצביעים באופן ברור על העדפת פיתוח מענים ייעודיים ללהט"ב בשפה הערבית, תמיכה והעצמה ממוקדת של קהילת הלהט"ב הערבית (ולא כחלק מארגוני הלהט"ב דוברי העברית), ולצד אלה, מבקשים.ות חברותי. הקהילה להניע שינוי תודעתי וחינוך לסובלנות בנושאי להט"ב בחברה הערבית הכללית.**

ממצאי ונתוני המחקר משמיעים לראשונה, באופן ברור ומקיף, את קולה של הקהילה שעד כה הייתה 'שקופה'. המצוקות והאתגרים שחושף המחקר, לצד מקורות העוצמה והחוסן בקהילה, הרצון העז והנכונות לשנות את המצב הקיים, צריכים להישמע היטב וברור ע"י ארגוני קהילת הלהט"ב ועל ידי הגופים הרלוונטיים האמונים על צמצום פערים חברתיים בכלל, ובנושאי מגדר והלט"ב בפרט .

ממצאי המחקר מונגשים לגופים אלה, ולבעלי עניין מתוך תקווה כי הם ישמשו בסיס לפיתוח אפקטיבי של תוכניות עבודה מעשיות בתחומי החינוך, הרווחה, בניית קהילות, ופיתוח מענים ייעודיים ללהט"ב ערבים בישראל, מתוך קשב רגיש למאפיינים ולצרכים הייחודיים של חברות וחברי הקהילה, לתת-קבוצות מוחלשות בתוכה, ולסוכני.ות השינוי ומקורות העוצמה והחוסן המהווים חלק בלתי נפרד מקהילה זו.

להט"ב ומיעוטים מיניים ומגדרים בחברה הערבית בישראל

תקציר מנהלות.ים

מסמך זה מסכם ממצאים ומסקנות עיקריות ממחקר ארצי מקיף, הראשון מסוגו בארץ, שעסק במאפיינים, צרכים, חוויות, ותפיסות של להט"ב בחברה הערבית בישראל. המחקר נערך במהלך שנת 2021, ע"י המכון הישראלי לחקר מגדר ולהט"ב- האגודה למען הלהט"ב, בשיתוף עם ארגון קהילת להט"ב ערבית בישראל: בית-איל-מים | بيت الميم . במחקר השתתפו כ 167 חברות וחברי קהילת הלהט"ב הערבית בישראל, מכל הארץ, המייצגים.ות מגוון זהויות מגדריות ומיניות ומגוון מאפייני רקע סוציו-דמוגרפיים. המחקר מבוסס שילוב מודולוגיות כמותניות ואיכותניות, והוא עוצב ונוהל כפרויקט שיתוף קהילתי (מחקר פעולה), כאשר בכל שלבי המחקר שולבו בתהליך המחקרי להט"ב מהחברה הערבית בישראל. וממצאי ומסקנות המחקר משמשים בימים אלה בתהליך בנייה ותכנית הקמה של ארגון קהילת להט"ב ערבי עצמאי, בית-איל-מים | بيت الميم.

יעדים כלליים:

(א) איסוף וניתוח נתונים מהימנים ועדכניים על צרכים ומאפיינים של להט"ב בחברה הערבית בישראל, (ב) מיפוי הגורמים המעכבים, והגורמים הפוטנציאליים העשויים לתרום לקידום שינוי חברתי מיטיב בנושאים המשפיעים על חייהם של להט"ב בחברה הערבית בישראל, (ג) יצירת מאגר נתונים מקיף אודות מאפיינים, צרכים, אתגרים, גורמי סיכון ומקורות חוסן בקהילת הלהט"ב הערבית בישראל, (ד) הנגשת ידע ונתונים אלה לחברי.ות הקהילה, לפעילים ולארגונים, ולבעלי ענין נוספים.

מתודולוגיה:

המחקר מבוסס על שילוב בין מתודולוגיות איכותניות וכמותניות. מהלך המחקר כלל **סקירת ספרות** בנושא להט"ב ערבים בעולם (הן במדינות ערביות/מוסלמיות והן במדינות שאינן ערביות/מוסלמיות) ובישראל, **ראיונות עומק פנים-אל-פנים** עם 12 חברות וחברי הקהילה המייצגים מגוון של זהויות מגדריות ומיניות, **סקר ארצי מקיף** שכלל 32 שאלות סגורות ו 7 שאלות פתוחות. בסקר השתתפו 167 להט"ב ערבים, המייצגים מגוון זהויות מגדריות ומיניות, ומגוון משתני רקע סוציו-דמוגרפיים.

חשיבות המחקר:

חשיבות המחקר היא, ראשית, בעצם איסוף וניתוח נתונים מקיפים ומעמיקים, על קבוצה חברתית שעד כה כמעט ולא זכתה לתשומת לב מחקרית וציבורית. ממצאי המחקר מייצגים במידה רבה את קולה של 'קהילה שקופה', כמעט בלתי נראית ובלתי נשמעת במרחב הציבורי בישראל, המונה ע"פ שערורך כ 100,000 עד 125,000 אזרחים ואזרחיות. להט"ב ערבים בישראל מתמודדים, לעיתים קרובות, עם אתגרים וגורמי סיכון כפולים ומשולשים: הן כבניות מיעוט לאומי/דתי במדינת ישראל, הן כלה"טב בחברה הישראלית, והן כלהט"ב בחברה הערבית. **מיצובה הייחודי של קבוצה זו בתוך המרחב ההיררכי של זהויות לאומיות, דתיות, מגדריות ומיניות מחד, והעדרם הכמעט מוחלט של נתונים וידע עדכניים אודות מצב הקהילה, מאפייניה וצרכיה מאידך- הם הבסיס והרציונל לפרויקט מחקרי ראשוני וייחודי זה.** שנית, אנו רואות ורואים חשיבות רבה בהנגשת ממצאי ומסקנות המחקר, לארגון בית-איל-מים | בית המיץ בפרט, ולארגוני קהילת הלהט"ב בכלל, כמו גם לנשות/אנשי מקצועות הרווחה והחינוך, ולכל בעלי העניין והגופים הרלוונטיים המעוניינים להירתם לקידום שינוי מטיב בחייהם של להט"ב בחברה הערבית. המחקר שממצאיו מסוכמים בדו"ח זה, מייצג את הפרויקט המקיף ביותר שנערך עד כה בנושא להט"ב ומיעוטים מגדריים ומיניים בחברה הערבית בישראל. אנו רואות ורואים בפרויקט זה כצעד ראשוני, המזמין מחקרי המשך ובירור מעמיק יותר של מקצת הסוגיות הנידונות כאן.

ממצאים עיקריים:

משתתפי רבע סוציו-דמוגרפיים

1. גיל:

טווח הגילאים של משתתפי המחקר: 16 עד 46. **הגיל ממוצע: 23.54 הגיל חציוני: 22** גילאי 16 עד 19 מהווים 35% מכלל המשתתפים, גילאי 20 יד 25 מהווים 34% מכלל המשתתפים, ובניות 26 ומעלה מהווים 31% מכלל המשתתפים. ניתן לשער שטווח הגילאים הצעיר של משתתפי.ות המחקר, משקף הן את הטיות המדגם (שהופץ ברשתות חברתיות בשיטת 'כדור השלג') והן את השינויים החלים בשנים האחרונות בחברה הערבית בישראל בהקשר לקהילת הלהט"ב, המאפשרים לחלק מבניות הדור הצעיר יותר להזדהות ולתקשר בנושאים הקשורים לזהותם המגדרית/מינית.

2. מקום מגורים

מרבית המשיבים.ות (54%) מתגוררים באזור הצפון, כאשר 37% מתוכם מתגוררים באזור חיפה, נצרת והקריות, ו 17% באזור הגליל והגולן. 17% מתגוררים כיום בחו"ל או בשטחים, 11% באזור המשולש והשרון, 10% בירושלים והסביבה, 6% בתל-אביב יפו, 3% באזור גוש דן, ו 3% בדרום הארץ.

3. הזדהות דתית

45% מכלל המשיבים.ות מזדהים כמוסלמים, 17% כנוצרים, 4% כדרוזים, 25% כאתאיסטים, ו 9% כאחר. נתונים אלה משקפים שונות משמעותית ביחס לפיזור הקיים באוכלוסייה הערבית בישראל,

שע"פ נתוני הלמ"ס כוללת כ 83.6% מוסלמים, 8.9% נוצרים, 7.3% דרוזים. ניתן להניח ע"פ נתונים אלה, כי רבים מקרב מי שהשהזדהו כ'אתאיסטים' ו'אחר' נולדו בבית מוסלמי. ועדיין, ניכר כי שיעורם היחסי של נוצרים גבוה משמעותית משיעורם באוכלוסייה הכללית.

4. סטטוס משפחתי

רוב מכריע מבין המשיבים.ות (68%) הם/הן רווקים/.ת. כחמישית (21%) נמצאים בזוגיות, 4% נשואים.ות, 3% גרושים, 3% אחר, ו 1% מאורסים.

5. סטטוס לימודים ועבודה

שיעור גבוה מקרב המשיבים הם סטודנטים ותלמידי תיכון (35% ו 11% בהתאמה). 70% מהמשיבים.ות עובדים.ות עבור שכר, בין אם במשרה מלאה או חלקית, ובין אם בעבודות מזדמנות. כשני שלישי מבין מי שאינם עובדים, מחפשים עבודה, וכשליש אינם מחפשים עבודה.

6. מצב כלכלי

מרבית המשתתפים.ות (55%) מגדירים.ות את מצבן.ם הכלכלי מתחת לממוצע, 25% מגדירים.ות את מצבן.ם הכלכלי כממוצע, ו 20% מגדירים את מצבם כמעל הממוצע. מצבם הכלכלי של צעירים עד גיל 30, של נשים לסביות, ושל מיש שמגדירים עצמן.ם על קשת הטרנסית נמצא באופן מובהק כגרוע יותר מזה של מבוגרים מעל גיל 30, גברים הומואים, ומי שאינם מגדירים עצמם על הקשת הטרנסית.

7. סטטוס מגורים

רוב המשיבים.ות (56%) מתגוררים בבית הוריהם, 24% מתגוררים לבד מחוץ לבית ההורים, 13% במעונות סטודנטים או עם שותפים.ות, ו 4% אין מקום מגורים קבוע, או מתגוררים בהוסטל/שלטר או דירת מעבר.

זהות מגדרית וזהות מינית

8. זהות מגדרית

משתתפי.ות המחקר מייצגים טווח מגוון של זהויות מגדריות ומיניות. כמחצית מהמשתתפים (49%) מזדהים כגבר, 42% כאישה, ו 9% כ'אחר'. 27% מהמשתתפים.ות מגדירים.ות עצמם כחלק מהקשת הטרנסית. מקרב המשתתפים.ות שהזדהו כ'אחר', חלק מגדירים.ות עצמם כ'ג'נדרקוויר', ו/או 'א-בינארי', ו/או 'טרנסג'נדר' ו/או 'מתלבט/ת'.

9. זהות מינית ונטייה מינית

בעוד שנראה כי דפוסי ההזדהות המגדרית של להט"ב ערבים דומים לאלה המתועדים בקרב צעירים. ות. במקומות אחרים בעולם, ממצאי המחקר מסתמן כי קיימים גם מספר מאפיינים 'מקומיים', הייחודיים למיעוטים מגדריים ומיניים בחברה הערבית בישראל.

ממצאי הסקר מצביעים על מגמות מורכבות של הגדרה עצמית של הזהות המינית. בתשובה לשאלה: 'נכון להיום, כיצד את/ה מגדיר/ה את הנטייה המינית שלך?' (כאשר ניתן לבחור יותר מתשובה אחת), 13% מהתשובות היו 'מת'לי מְתֵלִי', 10% 'גבר שנמשך לגברים', 7% מהתשובות היו 'אישה שנמשכת לנשים'. כלומר: 30% מהתשובות כללו 'קטגוריות מקומיות' של זהות מינית. שאר התשובות (הומו, גיי, ביי, לסבית, קוויר וכו') חופפות לקטגוריות 'מערביות' של זהויות מיניות. ממצאים אלה מדגישים את הצורך בהבנת עומק של עולמם הנחוזה של להט"ב ערבים, בהקשרים חברתיים-תרבותיים הרלוונטיים להם.

התנסויות, חוויות, תפיסות ועמדות הקשורות לזהות מינית/מגדרית

10. גיל ראשוני למודעות עצמית

רוב מכריע מבין משתתפי.ות המחקר מספרים על מודעות עצמית לזהות המגדרית/מינית בגילאים צעירים. נתון זה מופיע כמעט בכל הראיונות, והוא נתמך ע"י ממצאי הסקר הארצי, לפיהם שיעורים גבוהים מקרב חברי.ות הקהילה חיים מגיל צעיר יחסית עם הידיעה "שמשהו אצלם שונה", כאשר חוויית השונות הופכת במקרים רבים למקור מצוקה ודאגה הן אצלם, והן אצל הסביבה הקרובה. ממצאי הסקר עולה כי 27% מהמשיבים.ות היו מודעים לזהותם המינית/מגדרית לפני גיל 12, 36% בין גיל 13 ל 15, 24% בין גיל 14 ל 16, ו 13% בלבד בגיל 19 ומעלה.

11. החיים בארון ומחוצה לו

להט"ב ערבים, כפי שעולה ממצאי המחקר, בוחרים לעיתים קרובות להסתיר את זהותם המינית, הן מהסביבה הקרובה, והן ממעגלים חברתיים רחוקים יותר. ממצא זה בלט גם בראיונות וגם בתשובות שהתקבלו בשאלון הסקר. ממחקר הראיונות עלה כי **הסיבות המרכזיות לבחירה בחיים בארון הן:** חשש מאי-קבלה של הסביבה, חשש מדחייה חברתית ורגשית, פחד מפני פגיעה פיזית עד כדי רצח, ותחושה אינהרנטית של אמביבלנטיות סביב הזהות עם ערכים דתיים ו/או מסורתיים (בושה, אשמה, בלבול, סלידה עצמית) שאינה מאפשרת לתקשר בנושאי זהות מינית ומגדרית עם הסביבה.

למעשה, רובם המכריע של המשיבים.ות - 83% - מדווחים כי הם בוחרים לחיות את חייהם ב'ארון'. 50% מהמשיבים.ות דיווחו שהם בוחרים לחיות את חייהם לגמרי בארון, או כמעט לגמרי בארון (מתוכם 12% דיווחו כי אף אחד לא יודע על זהותם המינית, ו 38% דיווחו כי מעט מאוד יודעים), ו 33% דיווחו כי הם מחוץ לארון באופן חלקי. לעומתם, 17% בלבד מתוך המשיבים.ות דיווחו שהם חיים את חייהם 'מחוץ לארון'. נדגיש כי נתונים אלה, בסבירות גבוהה, משקפים הטיה באופן שנותן ביטוי יתר למי שנמצאים מחוץ לארון. מכיוון שעצם הנגישות לסקר מצריכה מידה מסוימת של קשר לרשתות החברתיות שדרךן הופץ השאלון ומכיוון שסביר שחלק ניכר מבין מי שנמצאים בארון חוששים להיחשף ולכן נמנעים מהשתתפות במחקר, ניתן להניח ששיעורים גבוהים יותר מאלה שתועדו במחקר הם להט"ב החיים בארון. הטיה זו מעצימה עוד יותר את משמעות הנתונים הנחשפים במחקר ביחס לשיעורם של להט"ב ערבים בארון.

12. מידת תמיכה בלהט"ב בהקשר לזהותם המגדרית/מינית

בתשובה לשאלה 'עד כמה האנשים הבאים תומכים בך בכל הנוגע לזהותך המינית?', דיווחו רוב מכריע של המשיבים.ות כי משפחתם הקרובה (72%) והרחוקה (84%) אינה תומכת בהם כלל. כמו כן, רוב מכריע דיווחו כי גם המעגלים החברתיים הרחוקים אינם מהווים מקור תמיכה עבורם. (75% מהמשיבים). לעומת תמונת

המצב הקשה המצטיירת בנושא היעדר מוחלט של תמיכה מהמשפחה וממעגלים חברתיים רחוקים (בישוב, בביה"ס, בעבודה וכו') רוב המשתתפים. ות (67%) דיווחו כי המעגל הקרוב של חברים וחברו מהווה מקור תמיכה עבורם בהקשר לזהותם המגדרית/מינית.

13. חוויות ותפיסות עצמיות ביחס לזהות המינית/מגדרית

עבור רוב מכריע של המשיבים. ות (88%), העיסוק בזהות המגדרית היא נושא מרכזי בחייהם.

92% מהמשיבים. ות הזדהו במידה רבה מאוד או במידה רבה עם ההיגד 'הייתי רוצה להרגיש טוב יותר/בנוח יותר לגבי הזהות המינית/מגדרית שלי'

במחקר הסקר, נבחנה מידת ההזדהות של המשתתפים. ות עם ההיגדים שונים המתייחסים לתחושות וחוויות שלהם. הנוגעות לזהות עצמית מינית ומגדרית. השאלה הציגה שני ההיגדים חיוביים ('רוב הזמן אני מרגישה שלם/בנוח עם מי שאני מבחינת הזהות המגדרית/מינית שלי' ו' רוב הזמן אני גאה להיות מי שאני מבחינת הזהות המגדרית/מינית שלי') ושני ההיגדים שליליים ('רוב הזמן הזהות המגדרית/מינית שלי היא מקור למצוקה בחיים שלי', ו' רוב הזמן אני מרגישה בוש או אשמה ביחס לזהות המגדרית/מינית שלי').

ההיגד שאיתו הזדהו הכי הרבה משיבים. ות הוא 'רוב הזמן אני גאה להיות מי שאני מבחינת הזהות המגדרית/מינית שלי' (הזדהו במידה רבה מאוד/רבה 65%), ואחריו 'רוב הזמן אני מרגישה שלמה/בנוח עם מי שאני' (57% הזדהו במידה רבה מאוד/רבה).

יחד עם זאת, רוב המשיבים. ות הזדהו גם, במידה כלשהי, עם ההיגדים השליליים. למשל, 81% הזדהו במידה כלשהי עם האמירה 'רוב הזמן הזהות המגדרית/מינית שלי היא מקור למצוקה בחיים שלי' (כאשר 61% מתוכם הזדהו במידה רבה/רבה מאוד/בינונית). ו 58% הזדהו במידה כלשהי עם האמירה 'רוב הזמן אני מרגישה בוש/אשמה ביחס לזהות המגדרית/מינית שלי', כאשר 32% מתוכם הזדהו עם אמירה זו במידה רבה מאוד/ רבה/ בינונית.

14. חוויות להט"בופוביות

מנתוני המחקר בנושא להט"בופוביה עולה תמונה קשה מאוד, המדגישה את הצורך הדחוף בפיתוח מהלכים מעשיים לשינוי מערכת מקיף בנושא זה. **המחקר מראה שרוב חברי. ות הקהילה חשופים ללהט"בופוביה בתדירות גבוהה, בכל המרחבים:** בבית, באינטראקציות משפחתיות, בבי"ס מול תלמידים אחרים ומול צוות ההוראה, בשכונה, ברשתות החברתיות, ובמרחב הציבורי הכללי. כלומר, בכל המרחבים, הן הפרטיים והן הציבוריים, נאלצים להט"ב ערבים להתמודד **כעניין בשגרה – כמעט תמיד, לעיתים קרובות** -- עם גילוי עוינות, תוקפנות, ולעיתים גם אלימות, בין אם שמופנים אליהם באופן ישיר, ובין אם הם חשופים להם בסביבתם הקרובה.

למעשה, ע"פ נתוני המחקר נראה שנכון להיום, כמעט ולא קיים מרחב בטוח, שבו יכולים להט"ב ערבים לחוש מוגנים מפני גילוי להט"בופוביה.

הזירות הקשות ביותר בהם מתקיימת עצימות גבוהה של גילויים להט"בופוביים הן ביה"ס, הישוב/שכונת המגורים, והבית.

88% נחשפו ללהט"בופוביה בביה"ס ע"י תלמידים אחרים. 67% סבלו באופן אישי מלהט"בופוביה המופנית כלפיהם מצד תלמידי ביה"ס. בנוסף, 45% סבלו מלהט"בופוביה שהופנתה אליהם ע"י צוות ההוראה בביה"ס. 22% מדווחים שסבלו להט"בופוביה מצוות ההוראה, כמעט תמיד או לעיתים קרובות.

84% נחשפו ללהט"בופוביה בשכונה/ישוב בו גדלו. 61% סבלו באופן אישי מלהט"בופוביה שהופנתה כלפיהם בשכונה / בישוב בו גדלו. 36% מדווחים שהם סבלו אישית מלהט"בופוביה בישוב/בשכונה - כמעט תמיד, או לעיתים קרובות.

80% נחשפו ללהט"בופוביה במשפחה (מצד הורים, אחים.ות ומשפחה מורחבת). 57% סובלים באופן אישי מלהט"בופוביה המופנית כלפיהם במשפחה. 35% מדווחים שהם סובלים אישית מלהט"בופוביה במשפחה- כמעט תמיד, או לעיתים קרובות.

שיעורי החשיפה ללהט"בופוביה גבוהים משמעותית בקרב קבוצות הגיל הצעירות יותר (עד גיל 19) בהשוואה לקבוצות הגיל הבוגרות יותר (מגיל 20 ומעלה).

במילים אחרות, להיות להט"ב בחברה הערבית בישראל, פירושו לחיות באופן מתמיד בתוך סביבה עוינת.

להט"בופוביה בכלל, ולהט"בופוביה בעצימות גבוהה בפרט, היא לא רק סמן של אי-שוויון חברתי אלא היא גם בעלת השפעות הרסניות, הן ברמה הנפשית והרגשית, והן ברמה החברתית. אין ספק שקיים קשר בין הבחירה של רבים.ות מבין חברי הקהילה 'לחיות בארון', לבין הנטל הבריאותי, הנפשי והחברתי על מי שחי את חייו באופן פתוח. אולם הבחירה 'לחיות בארון', כאסטרטגיית הישרדות אל מול אלימות להט"בופובית, מובילה גם היא לתנאי חיים קשים הכוללים בדידות, פחד, בושה ואשמה. לכן, מנקודת המבט של חברות.י הקהילה, 'החיים בארון' אינם יכולים להתקבל כפתרון מניח את הדעת לאלימות להט"בופובית.

15. תפיסות ועמדות בנושאים הקשורים לחייהם של להט"ב בחברה הערבית

בתגובה לשאלה 'באיזו מידה אתה מרוצה מהיחס של הגורמים הבאים לאנשים ולנושאים להט"בים?', דיוו רוב מכריע של המשיבים על חוסר שביעות רצון מהמצב הקיים, בכל התחומי החיים.

- 90% אינם מרוצים כלל/אינם מרוצים - מהיחס של החברה ערבית באופן כללי לאנשים ולנושאים להט"בים
- 88% אינם מרוצים כלל/אינם מרוצים - מהיחס במערכת החינוך לאנשים ולנושאים להט"בים
- 87% אינם מרוצים כלל/אינם מרוצים - מהיחס של הרשות המקומית לאנשים ולנושאים להט"בים
- 86% אינם מרוצים כלל/אינם מרוצים - מהיחס של הקהילה הקרובה אליהם לאנשים ולנושאים להט"בים
- 79% אינם מרוצים כלל/אינם מרוצים - מהיחס של המשפחה שלהם לאנשים ולנושאים להט"בים.

16. האם חשוב? האם אפשרי? לשנות את יחס החברה הערבית ללהט"ב?

באופן בלתי מפתיע, רובם המכריע של חברי.ות הקהילה חושבים שקידום שינוי ביחסה של החברה הערבית לאנשים ולנושאים להט"בים הוא נושא **חשוב** במידה רבה מאוד/במידה רבה (84%). ורק מיעוטם סבורים כי הנושא אינו חשוב כלל (4%) או חשוב במידה מועטה (3%).

יחד עם זאת, כאשר נשאלו משתתפי.ות הסקר האם, לדעתם, יהיה **אפשרי** לקדם שינוי ביחס החברה הערבית לנושאים ולאנשים להט"בים, רק 60% סברו שאכן יהיה ניתן בפועל לקדם שינוי כזה, בעוד ש 28% סוברים שלא ניתן, ו 12% אינם יודעים. (שיעורי הפסימיות גבוהים יותר בקרב קבוצות הגיל הבוגרות יותר)

ניתן לראות בפער בין מה שנתפס כ'רצוי' (מה שחשוב), לבין מה שנתפס כ'מצוי' (מה שאפשרי), מעין אינדיקציה למדד אופטימיות/פסימיות בקהילה ביחס לעתידים של להט"ב. ב. מחד, שיעור גבוה מבין המשיבים (28%) אינם מאמינים שניתן יהיה לשנות את המצב הקיים, למרות שרובם המכריע היו רוצים בשינוי. משיבים אלה מסמנים את מדד הפסימיות בקהילה, ויתכן גם שהם מסמנים את תחושת חוסר האונים לנוכח רוחב ועומק הלהט"בופוביה בחברה הערבית. מאידך רוב המשיבים, המהווים (יותר) מחצי הכוס המלאה,

60% , כן מאמינים שניתן לפעול לקידום שינוי. משתתפים.ות אלה הם, במידה רבה, סוכני השינוי הפוטנציאליים, שניתן יהיה לרתום לפעולות מעשיות להעצמת להט"ב ערבים, ולשינוי חברתי.

17. מידת החשיבות של שינוי המצב הקיים לפי נושא

מבין תשעת הנושאים שהוצגו למשתתפי המחקר, הנושאים עליהם הצביעו כחשובים ביותר, קרי, 'חשובים במידה רבה מאוד' או 'חשובים במידה רבה' לפעולה לקידום שינוי המצב הקיים, היו: 'מניעת הטרדות, אלימות, ואפליה במקומות ציבוריים' (96%), 'מניעת הטרדות אלימות ואפליה בביה"ס' (95%), 'שירותי יעוץ משפטי לחברי הקהילה בשפה הערבית' (95%), 'מניעת הטרדות, אלימות ואפליה במשפחה' (91%), 'מתן שירותי יעוץ ותמיכה בקהילה, בשפה הערבית, באמצעות אנשי מקצוע' (91%), 'הקמת ארגון עצמאי של להט"בים שיפעל למען הקהילה' (90%). הנושא החשוב ביותר, שעליו הצביע השיעור הגבוה ביותר של חברות.ות הקהילה בנושא **חשוב במידה רבה מאוד לפעול בו על מנת לשנות את המצב היה הטרדות, אלימות ואפליה בביה"ס.**

בנוסף, באופן בולט, רוב חברות וחברי הקהילה מעדיפים בצורה ברורה הקמת ארגון ערבי עצמאי שיפעל למען הקהילה, כצורה לקידום שינוי חברתי, בהשוואה לאפשרות של יוזמות לשיתוף פעולה בין להט"ב בחברה היהודית והערבית כצורה לקידום שינוי חברתי. 60% בלבד רואים ביוזמות כאלה נושא חשוב מאוד, בהשוואה ל 90% הרואים בהקמת ארגון להט"ב עצמאי נושא חשוב מאוד.

18. דפוסי התקשרות חברתית בקהילה

רוב חברי וחברות הקהילה אינם משתתפים כלל בפעילויות חברתיות עם להט"ב אחרים.ות, לא בפעילות בשפה הערבית, ולא בפעילות בשפה העברית. התמונה המצטיירת לגבי דפוסי ההתקשרות החברתית בקהילת הלהט"ב היא של יחידים מבודדים זה מזה, ממעטים להשתתף באירועים או פעילויות חברתיות כלשהן כגון מסיבות או מפגשים חברתיים או פעילויות אחרות, רובם ממעטים להכיר אחרים, (וגם מפגשים בפלטפורמות של פורומים או אתרים חברתיים ברשת נפוצים בקרב 37% בלבד מהקהילה). התמונה המצטיירת, במילים אחרות, היא אינה של "קהילה" במובן החברתי של תמיכה, שיתוף, הדדיות, שייכות, אלא של אוסף של יחידים, רבים מהם.ן בארון, רבים מהם.ן חשופים לגילויי להט"ב בפוביה, לעוינות, לפוגענות, מעטים מהם מקבלים תמיכה בנושא זהותם המינית. 80% מדווחים.ות שמעולם לא השתתפו בפעילויות חברתיות של הקהילה דוברת הערבית, 72% מעולם לא השתתפו במסיבות או אירועים של להט"ב ערבים, ורק 37% מדווחים שהם גולשים לעיתים קרובות או רוב הזמן באתרים המיועדים ללהט"ב, לעומת 38% שאף פעם/ לעיתים נדירות.

19. הכרות עם ארגוני הקהילה

רוב גדול (77%) מחברות.ות הקהילה שמעו על ארגון אל קוואס, כמחצית שמעו על ארגון אל וואן (51%) ועל האגודה למען הלהט"ב (51%) ומרביתם לא שמעו על הארגוני הקהילה האחרים שהוצגו. מבין מי שכן שמעו על ארגון הקהילה, ניכרת העדפה בולטת לפנות/להיות בקשר עם הארגון הערבים-פלסטינאים, ולא עם הארגונים הישראליים דוברי העברית, המזוהים עם הקהילה היהודית. אל קאווס הוא באופן בולט הארגון המרכזי שאליו פנו חברות.ות הקהילה (מבין מי ששמעו עליו, 83% היו בקשר עם הארגון).

סיכום מסקנות והמלצות

חברות וחברי קהילת הלהט"ב בחברה הערבית בישראל מתמודדות. עם קונפליקטים פנימיים (ברמת הפרט) ועם קונפליקטים ומתחים בין הפרט לסביבה הקרובה והמעגלים הרחוקים יותר. מעבר חוויות והתנסויות המשותפות להתמודדות של להט"ב באשר הם, עם סוגיות שונות של זהות והגדרה עצמית, להט"בופוביה, ועוד; ההתמודדות הייחודית של להט"ב בחברה הערבית בישראל מוגדרת ע"י מאפיינים וצרכים ייחודיים. ממצאי המחקר מצביעים על עוצמה ושכיחות גבוהה של להט"בופוביה בכלל ושל אלימות להט"בופובית בפרט בחברה הערבית, כאשר נכון להיום, נראה שכמעט ולא קיים מרחב בטוח, שבו יכולים להט"ב ערבים לחוש מוגנים מפני גילויי להט"בופוביה, הן בבית, הן בביה"ס, הן ברחוב, בקהילה, במרחב הציבורי, במעגלים החברתיים הרחוקים, באמצעי התקשורת וברשתות החברתיות. עצימות גבוהה ושכיחות גבוהה של להט"בופוביה, לעיתים בצורתה האלימה ביותר, מהווה טריגר למצוקות רגשיות ובריאותיות, ולעיתים קרובות לבחירה בחיים בארון, כפי שמראים ממצאי המחקר. אולם 'החיים בארון', הם אינם בהכרח הפתרון המיטבי עבור חברות וחברי הקהילה, שכן הם מלווים בחוויות של פחד, דחק, בדידות, תחושת חוסר שייכות, בלבול וחוסר אונים. מנגד, הנגישות של חברות וחברי הקהילה למנגנונים כגון שירותי יעוץ ורווחה, מידע בסיסי, פעילות של ארגוני להט"ב, רשתות חברתיות וכו' – קרי, אותם מנגנונים קיימים הנגישים למרבית האוכלוסייה הלהט"בית דוברת העברית בישראל – קיימת באופן מצומצם ובמוגבל ביותר עבור להט"ב ערבים, בשל חסמים שונים הקשורים ליחסי יהודים-ערבים. בעוד התמונה הכללית המצטיירת במחקר מאירה על האתגרים עמם מתמודדים רוב מכריע של חברי.ות הקהילה, אחד הממצאים המשמעותיים במחקר הוא החשיבות הרבה שמייחסים חברי.ות הקהילה לאפשרות של שינוי המצב הקיים בנושאים להט"ב בחברה הערבית. למרות שחלק ניכר (28%) אינו מאמין בהיתכנות הריאלית של שינוי, וחלק נוסף אינו בטוח/אינו יודע האם שינוי הוא אופציה ריאלית (12%), הרי שמרבית המשתתפים.ות במחקר (60%) סבורים.ות שניתן לשנות את המצב הקיים. מנקודת המבט של הפרויקט הנוכחי, ניתן לראות באחרונים כסוכני השינוי, וכשותפים.ות ומובילים.ות של תהליכי ותוכניות עבודה מעשיות לקראת יעדים ריאליים שיוגדרו ע"י חברי.ות הקהילה עצמם.ן. בנוסף, נדגיש כי חברי.ות הקהילה מעדיפים.ות, באופן בולט, מענים ייעודיים, בשפה הערבית, לתמיכה והעצמה של להט"ב דוברי ערבית, לצד הנעת שינוי כללי בנושאים אלה בחברה הערבית.

ממצאי ונתוני המחקר, משמיעים לראשונה, באופן ברור ומקיף, את קולה של קהילה שעד כה הייתה 'שקופה', כמעט 'בלתי נשמעת' ו'בלתי נראית'. המצוקות והאתגרים שחושף המחקר, לצד מקורות העוצמה והחוסן בקהילה, ומעל כל אלה, הרצון העז והנכונות לשנות את המצב הקיים, צריכים להישמע היטב וברור ע"י ארגוני קהילת הלהט"ב והגופים הרלוונטיים האמונים על צמצום פערים חברתיים בכלל, ועל העצמה והכוונה מטיבה של קבוצות מוחלשות ושל הסביבה החברתית בה הן מתקיימות. בתגובה לקול הברור הנשמע במחקר זה, יש צורך בפיתוח אפקטיבי של תכניות שינוי ומענים ייעודיים, שיכלול רגישות וקשב למאפיינים ולצרכים הייחודיים של חברות וחברי הקהילה, לרבות לתת-קבוצות בתוכה.

